

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2020 metai

1

LI

Vilnius 2020

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2020

2

Vilnius 2020

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2020

2

Vilnius 2020

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-19-10

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Sergej POLECHOV / Сергей В. ПОЛЕХОВ / Sergey POLEKHOV
Rusijos mokslų akademijos Rusijos istorijos institutas, Rusija /
Institute of Russian History, Russian Academy of Sciences, Russia

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Ilinojaus universitetas Karbondeilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.

EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje: <http://talpykla.istorija.lt/>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2020
© Straipsnių autoriai, 2020

IN MEMORIAM

PROFESORIUI MEČISLOVUI JUČUI ATMINTI (1926 04 26–2019 11 06)

2019 m. lapkričio 6 d., sulaukęs 93 metų, mus paliko vienas žymiausių per pastaruosius 60 m. Lietuvos istorikų – prof. habil. dr. Mečislovas Jučas. Būsimas profesorius gimė 1926 m. balandžio 26 d. Vabalių kaime prie Sidabravo dabartiniame Radviliškio rajone, ūkininkų Stefanijos ir Adolfo Jučų šeimoje. 1944 m. baigęs Šeduvos gimnaziją, kol praėjo karo audros, kuri laiką slapstėsi, kad nepaimtų į sovietinę kariuomenę, ir dirbo tėvų ūkyje, mokytojavo, o 1946 m. įstojo į Kauno universitetą studijuoti istorijos. 1947 m. sovietų valdžiai išdraskius šį universitetą,

Istorijos skyrius buvo prijungtas prie Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto, kurį M. Jučas ir baigė 1951 m. Gabus absolventas su bendrakursiu Vytautu Merkiu pagal tuometinę sovietinę skirstymo sistemą gavo paskyrimus dirbti į Mokslų akademijos Istorijos institutą. Deja, jų nepriėmė. Tik po 1990 m. paaiškėjo, kad tokį sprendimą tuometinis instituto direktorius priėmė po to, kai buvo sukritikuotas Lietuvos kompartijos Centro komiteto biuro neviešame posėdyje už tai, kad instituto ideologinis darbas yra nepatenkinamas ir kaip pavyzdį nurodė, kad priimti dirbti net du ne komjaunuoliai. Kaip pats profesorius sakė, jam dar studijuojant siūlė stoti į komjaunimą, bet jis atsisakė motyvuodamas, kad yra tikintis¹. Šita „nuodėmė“ profesorių persekiojo visą sovietmetį. 1982–1984 m. man dar būnant aspirantūroje, kurios vadovas buvo prof. M. Jučas, pačiam teko girdėti, kaip tuometinis instituto direktorius kažkokia proga nesibodėjo prie jaunų kolegų

¹ Žr. Minuotojas klysta tik vieną kartą, Mečislovas Jučas atsako į Aurimo Švedo klausimus, *Naujasis židinys-Aidai*, 2007/5–6, p. 228.

savo pavaduotoją apibūdinti kaip „bažnyčią lankančią davatką“. Tad 1951 m. M. Jučui teko važiuoti mokytojauti į Švenčionėlių mokytojų seminariją. Bet po metų, sėkmingai susiklosčius įvairioms aplinkybėms, neteisybė buvo ištaisyta ir M. Jučas buvo priimtas į Istorijos institutą. „Dėl šventos ramybės“ jis iš karto išsiųstas į aspirantūrą SSRS MA Istorijos institute Maskvoje rašyti tada vadintos kandidatinės disertacijos. Čia jis parengė ir 1956 m. Maskvoje sėkmingai apgynė disertaciją „Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XIV a. antrojoje pusėje – XV a. pradžioje ir lietuvių tautos kova dėl nepriklausomybės“. Temos pasirinkimui ir visai tolesnei mokslininko tyrimų kryptčiai – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijai, neabejotinai įtakos turėjo vienas iškiliausių tarpukario Lietuvos istorikų Ignas Jonynas, dėstęs M. Jučui Vilniaus universitete, vėliau akademikas Konstantinas Jablonskis, skatinęs dirbti archyvuose. Kadangi tuo metu M. Jučas gyveno netoli archyvo, tai, kaip pats pasakojo, kartais į archyvą užsimiršęs ateidavo ir su šlepėmis... Šių eilučių autoriui pačiam teko patirti, kaip profesorius vertino darbą archyvuose. 1981 m. tapus jo aspirantu, jis pirmiausia nusiuntė rinkti medžiagos disertacijai į archyvus, o susipažinti su istoriografija jam atrodė savaimė suprantamas dalykas. Pagarba archyviniam šaltiniui pasireiškė ir kartu su kolegomis jaunystėje rengiant Lietuvos istorijos šaltinių rinkinius.

Grįžęs į Vilnių Profesorius 1955–1957 m. dirbo Istorijos institute jaunesnioju, o 1957–1972 m. vyresnioju moksliniu bendradarbiu. Tuo metu kilti karjeros laiptais trukdė aplinkybė, jog buvo nepartinis. 1971 m. M. Jučas apgynė daktaro disertaciją (dabartinės habilitacijos atitiktum), o 1972 m. jos pagrindu išleido monografiją „Baudžiavos irimas Lietuvoje“. Įgijęs autoritetą ir vėl sėkmingai susiklosčius aplinkybėms, M. Jučas 1972 m. netikėtai buvo paskirtas instituto direktoriaus pavaduotoju mokslo reikalams ir šias pareigas ėjo 13 m., kol 1985 m. visiškai perėjo dirbti į Vilniaus universitetą, kuriame dėstė jau nuo 1970 m. 1976 m. jam buvo suteiktas profesoriaus vardas, o 2001 m. tapo profesoriumi emeritu.

Profesoriaus 90-mečio proga sudarytoje 1955–2016 m. bibliografijoje išvardytos net 427 pozicijos, tai moksliniai ir mokslo populiarinimo straipsniai, keliolika monografių (kai kurios papildytos ir perleistos po kelis kartus, kelios išverstos į lenkų kalbą), vadovėlių. O kur dar daugybė redaguotų ir recenzuotų knygų, keliolika vadovautų ir oponuotų disertacijų, gausybė mokslinių konferencijų Lietuvoje ir užsienyje. Beje, apie pastarąsias ir pats, ir jo kurso draugai bei artimi bičiuliai, profesoriai Vytautas Merkys ir Leonas Mulevičius pasakodavo linksmų atsitikimų, o M. Jučą kartais pavadindavo *desiat' časov*. Mat bent porą kartų yra atsitikę, kad jiems trims atvykus į konferenciją Sovietų Rusijoje, viešbutyje paaiškėdavo, kad yra užsakytos tik dvi vietos jiems, o M. Jučui nėra. Mat gavusi telegramą viešbučio administracija M. Jučo pavardę, parašytą kirilica, rusiškai perskaitydavo kaip *10 valanda* (rus. *Юуac*), todėl manydavo, kad atvyksta tik du ir nurodo atvykimo laiką... Profesorius buvo linksmas žmogus, mėgo pajuokauti ir pasišaipyti pats iš savęs, būdavo tikras malonumas, kai susitikdavo minėti trys draugai profesoriai ir gerai nusiteikę imdavo

pasakoti įvairias istorijas. Tiek institute, tiek universitete visi žinojo, kad birželio pabaigoje profesoriaus geriau neieškoti Vilniuje, nes jam buvo šventas reikalas ir didžiausia atgaiva sielai ir kūnui pašienauti dalgiu gimtajame Vabalių kaime. O kad M. Jučas tapo istoriku, galbūt turėtume būti dėkingi ir pokariniam plėšikėliui. Profesorius jaunystėje vos nepasuko menininko keliu, net vežė dokumentus ir piešinius, ketindamas stoti į Vilniaus dailės akademiją, bet, kaip pats pasakojo, Vilniaus geležinkelio stotyje plėšikas pagriebė lagaminėlį ir dingo. Tiesa, jis vėliau dar bandė kartu lankyti ir istorijos paskaitas, ir dailės užsiėmimus, bet supratęs, kad du dalykus rimtai studijuoti bus per sunku, pasirinko istoriją.

Profesorius, rašydamas sovietmečiu, suprato labai svarbų dalyką – kad oficialių marksizmo-leninizmo ideologinių klišių nepavyks išvengti, bet galima bandyti kaip nors išsisukti nuo iš Maskvos peršamos Rusijos politikos, o tai iš esmės nebuvo oficiali sovietinė ideologija, propagavimo istorijoje². Kiek buvo įmanoma, jis jau sovietmečiu stengėsi parodyti, kad Lietuva nuo pat valstybės susikūrimo buvo tarptautinės politikos dalyvė ir integrali Europos dalis, ko tiek carinė, tiek sovietinė, o iš dalies ir dabartinė Rusijos historiografija nelabai nori pripažinti, ypač po Liublino unijos. Jiems čia visur Lenkija. Po Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo Profesorius tarsi išgyveno antrąją kūrybinę jaunystę. Pasipylė pataisyti ir esmingai papildyti seni bei nauji darbai. Juose autorius nebijojo paneigti kai kurių lietuvių visuomenėje ir ankstesnėje historiografijoje įsitvirtinusių teiginių. Kad ir dėl Liublino unijos pasekmių lietuviams – dėl lietuvių sulenkėjimo jis pritarė teiginiui, kad kalba nekuria valstybės pagrindų; dėl to, kad neva katalikų bažnyčia lenkino lietuvius, jis teigė, jog nebuvo prievartinės polonizacijos, o abejojantiems LDK ir Liublino unijos reikšme šių dienų lietuviams jis pareiškė, kad jau 1563 m. Lietuva sprendė dilemą – eiti su savo partnere Lenkija ar priimti Rusijos protektoratą ir būtent ši unija išgelbėjo mūsų vakarietišką vystymosi kryptį. „Būti ar nebūti Lietuvai istorijoje“, tokią hamletišką temą pasirinkęs savo 75-mečio jubiliejaus minėjimo diskusijai³, profesorius tarsi apibendrino visą savo ankstesnę ir vėlyvesnę, tęstą iki gyvenimo pabaigos, mokslinę veiklą. M. Jučo mokslinė veikla 1998 m. buvo įvertinta Simono Daukanto premija, o 2004 m. jam paskirta nacionalinė Lietuvos mokslo premija, 1999 m. buvo apdovanotas didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu. Profesoriaus moksliniai darbai neabejotinai išliks mokslinėje apyvartoje, o patį profesorių studentai, jo mokiniai ir bendradarbiai prisimins kaip šiltą ir malonų žmogų.

Elmantas Meilus
(Lietuvos istorijos institutas)

² Ten pat.

³ Žr. V. Dolinską, Mečislavo Jučo 75-mečio sukaktis, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2001/1, 2002, p. 307–309.